نشریه مکتب احیاء، ٤ (١١)، ٣٨-٤٧/ تابستان ١٤٠٥
10.22034/4.11.120

مقالهٔ پژوهشی

راهبردهای لازم برای حمایت اقتصادی از بناهای تاریخی-فرهنگی از طریق سازوکارهای بیمه‌ای*

محمدامین گزار**
کارشناس گروه ورزش، میراث فرهنگی و گردشگری مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۲/۱۶
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۲/۲۰
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۳/۳۰
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۰۱

واژگان کلیدی
بناهای تاریخی-فرهنگی، بیمه، میراث فرهنگی، ارزش‌گذاری مالی

چکیده

بناهای تاریخی به‌عنوان میراث‌فرهنگی و هویتی هر ملت، نقش حیاتی در انتقال ارزش‌های تمدنی به نسل‌های آینده دارند، اما به دلیل آسیب‌پذیری در برابر بلایای طبیعی و عوامل انسانی، همواره در معرض تهدید هستند. باوجود تصویب قانون حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی-فرهنگی مصوب ۱۳۹۸، ماده ۱۷ این قانون مبنی‌بر بیمهٔ بناهای تاریخی ثبت‌شده در فهرست آثار ملی، پس از ۵ سال به طور کامل اجرایی نشده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد ۱۴۶۵۹ بنای تاریخی مشمول این قانون هستند که مالکیت ۷۴ درصد آن‌ها خصوصی و ۲۶ درصد دولتی یا وقفی است. بااین‌حال، بیمه‌کردن این بناها با چالش‌های متعددی از جمله دشواری در ارزش‌گذاری مالی و معنوی آثار، آسیب‌پذیری بالا در برابر زلزله و سیل، نبود زیرساخت‌های نظارتی، تحریم‌های بین‌المللی و ضعف مالی مؤسسات بیمهٔ داخلی روبه‌رو است. همچنین، فقدان استانداردهای مشخص برای محاسبهٔ حق بیمه و نبود شرکت‌های تخصصی بیمهٔ آثار تاریخی، اجرایی‌سازی این موضوع را پیچیده کرده است. برای رفع این موانع، پیشنهاد می‌شود ماده ۱۷ قانون حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی-فرهنگی مصوب ۱۳۹۸ به‌گونه‌ای اصلاح شود که وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی مکلف به درج میزان آسیب‌پذیری طبیعی و محیطی و قدمت بناهای تاریخی سامانه موضوع جزء (۱) بند (پ) ماده ۸۳ قانون برنامهٔ هفتم پیشرفت با همکاری سازمان ثبت‌اسناد کشور شود. همچنین پیشنهاد می‌شود در اصلاح ماده مذکور، بیمهٔ مرکزی جمهوری اسلامی ایران مکلف شود که قیمت پایهٔ بیمه را صرفاً بر اساس هزینه‌های تخمینی مرمت و احیا تعیین کند. علاوه‌براین نرخ بیمهٔ زلزله مبتنی‌بر نوع سازه و مصالح به‌کاررفته در بنا، متراژ و مساحت بنا، ارزش لوازم و اثاثیه موجود در محوطه بنا، هزینهٔ بازسازی هر مترمربع از بنا در اثر تخریب به واسطهٔ زلزله، و میزان خطرپذیری و در معرض زلزله قرارداشتن بنا تعیین شود.

* این مقاله برگرفته از گزارش کارشناسی با عنوان گزارش نظارتی بر ماده (۱۷) قانون حمایت از مرمت و احیای بافت های تاریخی - فرهنگی (۱۳۹۸) با موضوع بیمه بناهای تاریخی - فرهنگی و شماره مسلسل ۲۰۹۳۶ که در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی توسط نگارنده تهیه شده، است.

** نویسندهٔ مسئول: ۰۹۹۶۱۴۱۶۵۷۲ ,gozar@mrc.ir

This is an open access article disributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

[Downloaded from jors-sj.com on 2026-11-06]
[DOI: 10.22034/4.11.120]

بیان مسئله

آثار و بناهای تاریخی-فرهنگی به‌عنوان گنجینه‌های تمدنی و میراث‌فرهنگی کشور، به دلیل قدمت و آسیب‌پذیری در برابر بلایای طبیعی، حوادث غیرمترقبه و عوامل انسانی، همواره در معرض تهدید و تخریب قرار دارند. به همین دلیل تدابیر و انجام اقدامات لازم در راستای بیمه‌نمودن بناهای مذکور از مهم‌ترین اقدمات برای حکمرانی مطلوب حمایت اقتصادی از این آثار است. بررسی‌ها نشان می‌دهد تاکنون اقدامات مؤثری در این راستا صورت نگرفته است؛ بنابراین لازم است تا ضمن پردازش وضعیت پوشش بیمه‌ای آثار و ابنیهٔ تاریخی ثبت ملی کشور، چالش‌های پیش روی تحقق این موضوع مورد بررسی قرار گیرد و پیشنهادات لازم در راستای رفع موانع مذکور ارائه شود.

مقدمه

آثار و ابنیهٔ تاریخی، به‌عنوان گنجینه‌های تمدنی و میراث‌فرهنگی یک ملت، نه‌تنها بیانگر هویت و اصالت تاریخی آن جامعه هستند، بلکه نقش بسزایی در انتقال ارزش‌های فرهنگی به نسل‌های آینده ایفا می‌کنند. این میراث گران‌بها، به دلیل قدمت و آسیب‌پذیری در برابر بلایای طبیعی، حوادث غیرمترقبه و عوامل انسانی، همواره در معرض تهدید و تخریب قرار دارند. ازاین‌رو، حفظ و صیانت از این آثار، علاوه بر اینکه یک وظیفه ملی و جهانی محسوب می‌شود، نیازمند اقدامات ویژه‌ای از سوی حاکمیت است که مهم‌ترین این اقدامات در قانون حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی-فرهنگی مصوب ۱۳۹۸/۰۴/۱۲ ذکر شده است. یکی از این اقدامات که باگذشت بیش از ۵ سال از تاریخ تصویب و ابلاغ قانون مذکور، اجرایی نشده است، ماده ۱۷ این قانون با موضوع تکلیف دولت به انجام تدابیر و اقدامات لازم برای بیمهٔ بناهای تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی و فهرست‌های ذی‌ربط است. لازم به ذکر است که مطابق بررسی‌های صورت‌گرفته، این ماده به طور کامل اجرایی نشده است. باید توجه نمود که بیمه‌نمودن آثار و ابنیه تاریخی می‌تواند با جبران مالی خسارات وارده بر آثار و ابنیهٔ تاریخی امکان مرمت و بازسازی این آثار را برای دولت و سایر مالکین این آثار و ابنیه فراهم کند. علاوه‌براین تلاش مؤسسات بیمه‌ای برای ایجاد سازوکارهای نظارتی در راستای کاهش ریسک حاصل از پوشش بیمه‌ای، منجر به ارتقای کمی و کیفی حفاظت از این آثار و ابنیه خواهد شد. به‌عبارت‌دیگر تحت پوشش بیمه قرارگرفتن آثار و بناهای تاریخی، علاوه‌بر فراهم‌ساختن امکان احیا، مرمت و بازسازی، باعث تقویت حفاظت از این آثار می‌گردد. پیش از بررسی چالش‌ها و راهکارهای مناسب، لازم است وضعیت مالکان (به‌عنوان بیمه‌گذاران) و تعداد آثار و ابنیه تاریخی این آثار مورد بررسی قرار گیرد.

حکمرانی مطلوب

مفهوم حکمرانی مطلوب (Good Governance) از دههٔ ۱۹۹۰ به‌ویژه در ادبیات توسعه و مدیریت عمومی مورد توجه گسترده قرار گرفت و به‌عنوان چارچوبی برای بهبود کیفیت سیاست‌گذاری و مدیریت امور عمومی مطرح شد. حکمرانی به‌طور کلی به مجموعه‌ای از فرایندها، نهادها و سازوکارهایی اشاره دارد که از طریق آن‌ها قدرت در جامعه اعمال شده و منابع عمومی مدیریت می‌شوند. در این چارچوب، ادارهٔ امور صرفاً به دولت محدود نمی‌شود، بلکه تعامل و همکاری میان دولت، بخش خصوصی و جامعهٔ مدنی در فرایندهای تصمیم‌گیری و اجرای سیاست‌ها اهمیت می‌یابد (Rhodes, 1996). بر اساس ادبیات موجود، حکمرانی مطلوب مجموعه‌ای از اصول و ویژگی‌ها را در بر می‌گیرد که به ارتقای کارآمدی، شفافیت و پاسخگویی در نظام اداره عمومی منجر می‌شود. برنامهٔ توسعهٔ سازمان ملل متحد (UNDP) حکمرانی مطلوب را مبتنی‌بر اصولی همچون مشارکت، حاکمیت قانون، شفافیت، پاسخگویی، اجماع‌سازی، عدالت و فراگیری، کارایی و اثربخشی و همچنین مسئولیت‌پذیری می‌داند (United Nations Development Programme, 1997).

در این میان، مشارکت به معنای حضور فعال شهروندان و ذی‌نفعان در فرایند تصمیم‌گیری است که می‌تواند به افزایش مشروعیت و اثربخشی سیاست‌ها کمک کند.

شفافیت یکی دیگر از مؤلفه‌های اساسی حکمرانی مطلوب محسوب می‌شود و به دسترسی آزاد و آسان شهروندان به اطلاعات مربوط به تصمیم‌ها و عملکرد نهادهای عمومی اشاره دارد. وجود شفافیت در فرایندهای حکمرانی می‌تواند از بروز فساد جلوگیری کرده و اعتماد عمومی را تقویت کند. در کنار آن، پاسخگویی به معنای مسئولیت‌پذیری نهادها و مقامات در برابر شهروندان و ذی‌نفعان است؛ به‌گونه‌ای که تصمیم‌گیرندگان باید بتوانند عملکرد و نتایج اقدامات خود را توضیح داده و مورد ارزیابی قرار گیرند (World Bank, 1992).

از سوی دیگر، حاکمیت قانون به‌عنوان یکی از ارکان اصلی حکمرانی مطلوب، به وجود چارچوب‌های حقوقی عادلانه و اجرای بی‌طرفانه قوانین اشاره دارد. این اصل موجب ایجاد امنیت حقوقی، کاهش بی‌ثباتی نهادی و افزایش اعتماد اجتماعی می‌شود. در مجموع، حکمرانی مطلوب رویکردی است که بر مدیریت کارآمد منابع، مشارکت گستردهٔ ذی‌نفعان و تقویت نهادهای پاسخگو تأکید دارد و می‌تواند بستر مناسبی برای تحقق توسعهٔ پایدار در حوزه‌های مختلف فراهم آورد (Kaufmann et al., 2010).

[Downloaded from jors-sj.com on 2026-11-06]

[DOI: 10.22034/4.11.12]

حکمرانی مطلوب در حمایت اقتصادی از بناهای تاریخی-فرهنگی

بناهای تاریخی-فرهنگی به عنوان بخشی از سرمایه‌های هویتی و فرهنگی جوامع، علاوه بر ارزش‌های تاریخی و هنری، دارای کارکردهای اقتصادی، اجتماعی و گردشگری نیز هستند. حفاظت و نگهداری این بناها مستلزم تأمین منابع مالی پایدار و اتخاذ سیاست‌های کارآمد در حوزهٔ مدیریت میراث فرهنگی است. دراین‌میان، رویکرد «حکمرانی مطلوب» به عنوان چارچوبی برای تنظیم روابط میان دولت، بخش خصوصی و جامعهٔ مدنی می‌تواند نقش مهمی در طراحی و اجرای سازوکارهای حمایتی از بناهای تاریخی ایفا کند.

حکمرانی مطلوب بر اصولی همچون شفافیت، پاسخگویی، مشارکت، کارآمدی، حاکمیت قانون و هماهنگی میان نهادهای مختلف تأکید دارد. به‌کارگیری این اصول در حوزهٔ حفاظت از میراث فرهنگی می‌تواند زمینهٔ ایجاد سازوکارهای نوآورانه برای تأمین مالی و مدیریت ریسک در بناهای تاریخی را فراهم سازد. از این منظر، حمایت اقتصادی از بناهای تاریخی تنها به تخصیص منابع دولتی محدود نمی‌شود، بلکه مستلزم بهره‌گیری از ابزارهای مالی و نهادی متنوع است که امکان مشارکت فعال بازیگران مختلف را فراهم می‌آورد.

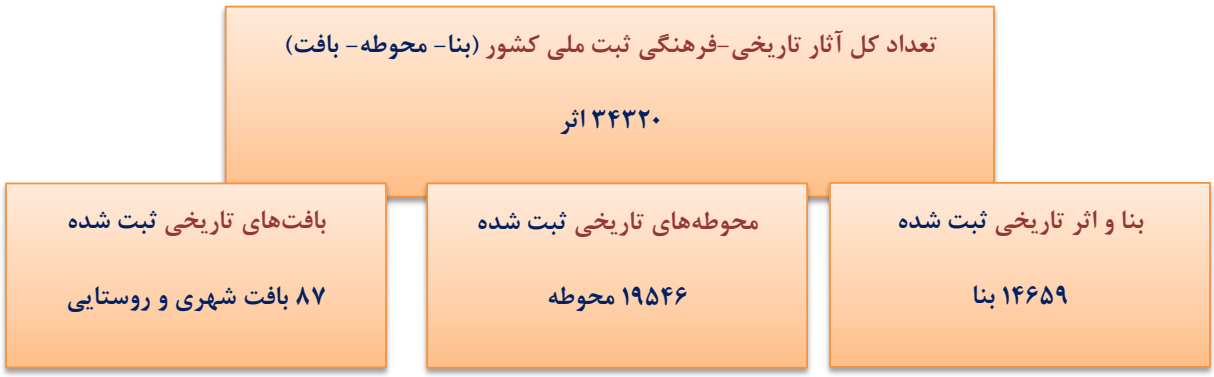
یکی از ابزارهای قابل توجه در این زمینه، سازوکارهای بیمه‌ای است. بناهای تاریخی به دلیل قدمت، ویژگی‌های معماری خاص و آسیب‌پذیری در برابر مخاطراتی همچون حوادث طبیعی، آتش‌سوزی، فرسودگی سازه‌ای و مداخلات انسانی، در معرض ریسک‌های متعددی قرار دارند. بیمه می‌تواند به عنوان ابزاری برای مدیریت این ریسک‌ها عمل کرده و از طریق جبران خسارات احتمالی، امنیت اقتصادی مالکان، متولیان و سرمایه‌گذاران مرتبط با این بناها را افزایش دهد. در نتیجه، توسعهٔ نظام‌های بیمه‌ای مناسب برای بناهای تاریخی می‌تواند یکی از ارکان حمایت اقتصادی از این میراث ارزشمند محسوب شود. براین‌اساس، توجه به سازوکارهای بیمه‌ای در چارچوب حکمرانی مطلوب می‌تواند به‌عنوان رویکردی مکمل در کنار سایر ابزارهای حمایتی، به تقویت نظام حفاظت و نگهداری از بناهای تاریخی-فرهنگی کمک کند، به شمار می‌آید.

تبیین کمی وضعیت آثار و ابنیهٔ تاریخی

مطابق با آمار وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی، تعداد آثار واجد ارزش تاریخی-فرهنگی کشور نزدیک به ۱ میلیون اثر برآورد شده که از این میان ۳۴۳۲۰ اثر در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده‌اند. مطابق با آنچه در تصویر ۱ نشان‌داده‌شده، آثار ثبت ملی شده شامل ۱۴۶۵۹ بنای تاریخی، ۱۹۵۴۶ محوطهٔ تاریخی و ۸۷ بافت تاریخی است. باتوجه‌به اینکه در ماده ۱۷ قانون حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی-فرهنگی مصوب ۱۳۹۸/۰۴/۱۲، صراحتاً بر بیمه‌نمودن بناهای تاریخی ثبت در فهرست آثار ملی تأکید شده است. ازاین‌رو ۱۴۶۵۹ اثر مشمول ماده ۱۷ قانون مذکور مبنی‌بر بیمهٔ بناهای تاریخی-فرهنگی می‌شود.

ازآنجاکه مالکان بناهای مذکور، از بیمه‌گذاران اصلی این آثار هستند، لازم است علاوه‌بر تبیین تعداد آثار تاریخی-فرهنگی ثبت ملی کشور به تفکیک بناها، محوطه‌ها و بافت‌ها وضعیت مالیکت این آثار نیز روشن گردد. مطابق با آنچه در جدول ۱ نشان‌داده‌شده، حدود ۱۰۸۹۱ بنا دارای مالکان خصوصی بوده و وضعیت ۳۷۶۸ بنا به‌صورت غیرخصوصی است که ازاین‌میان، مالکیت دولتی با ۱۷۱۸ بنا و مالکیت وقفی با ۱۲۲۵ بنا دارای بیشترین مالکیت از میان آثار مذکور هستند. لازم به ذکر است حدود ۱۷۲ بنا نیز مجهول‌المالک بوده و وضعیت مالکیت آن‌ها مشخص نشده است.

نکته حائز اهمیت این است که دولت در فرایند بیمه‌نمودن بناهای تاریخی دارای مالکیت دولتی، خود به‌عنوان بیمه‌گذار اقدام می‌کند؛ اما در مورد سایر بناها که دارای مالکیت غیردولتی هستند، در راستای تسهیل و تسریع فرایند بیمه‌نمودن آن بنا اقدام می‌نماید. ازاین‌رو بخشی از اقدامات مذکور در ماده ۱۷ قانون حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی-فرهنگی مصوب ۱۳۹۸/۰۴/۱۲ شامل اقدامات دولت به‌عنوان بیمه‌گذار برای بیمه‌نمودن آثار و بناهای تاریخی تحت مالکیت خود، و بخش دیگر شامل اقدامات دولت به‌عنوان متولی میراث‌فرهنگی

تصویر ۱. تعداد آثار تاریخی-فرهنگی ثبت ملی کشور به تفکیک بناها، محوطه‌ها و بافت‌ها. مأخذ: وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی.

[Downloaded from jors-sj.com on 2026-11-06]
[DOI: 10.22034/4.11.120]

جدول ۱. وضعیت مالکیت بناهای تاریخی ثبت ملی کشور. مأخذ: وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی.

ردیف	وضعیت مالکیت	وضعیت آماری بر اساس سامانهٔ ثبت وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی
۱	دولتی	۱۷۱۸
۲	عام‌المنفعه	۳۴۵
۳	عمومی	۱۷۵
۴	ملی	۲۲
۵	وقفی	۱۲۲۵
۶	مشاع	۱۱۱
۷	مجهول‌المالک و بلاتکلیف	۱۷۲
۸	خصوصی	۱۰۸۹۱
-	مجموع	۳۷۶۸

کشور برای تسهیل و تسریع فرایند بیمه‌شدن آثار و بناهای تاریخی تحت مالکیت غیردولتی است. این موضوع در ارائهٔ پیشنهاد برای انجام اقدامات مؤثر، باید موردتوجه قرار گیرد.
نکتهٔ حائز اهمیت دیگر تفکیک میان مفهوم اثر به‌مثابه شیء تاریخی-فرهنگی، اثر به‌مثابه بنای تاریخی-فرهنگی و اثر به‌مثابه محوطهٔ تاریخی-فرهنگی است. بررسی‌ها حاکی از آن است که تمامی اشیای تاریخی-فرهنگی ثبت ملی کشور، دارای بیمه‌های آتش‌سوزی، سیل، انفجار و صاعقه قرار دارند، اما هیچ‌کدام تحت پوشش بیمهٔ سرقت قرار ندارند. این درحالی است که مهم‌ترین نوع بیمه برای این آثار بیمهٔ سرقت است. چرا که آثار مذکور به دلیل اینکه منقول بوده و قابل‌انتقال از مکانی به مکان دیگر هستند، بیش‌ازآنکه در خطر آسیب ناشی از آتش‌سوزی، صاعقه و مانند آن باشند، در معرض سرقت هستند.
همچنین از میان کلیه محوطه‌ها و بناهای تاریخی-فرهنگی ثبت ملی کشور، تنها ۷۵ مورد از بناهای تاریخی-فرهنگی کشور که ثبت ملی و تحت مالکیت صندوق توسعهٔ صنایع‌دستی، فرش دستباف، و احیا و بهره‌برداری از اماکن تاریخی و فرهنگی، تحت پوشش بیمه‌های صاعقه، آتش‌سوزی، سیل، انفجار و سرقت قرار دارند. در واقع هیچ یک از بناهای مذکور تحت پوشش بیمه زلزله قرار ندارند. این در حالی است که مهم‌ترین نوع بیمه برای بناهای تاریخی-فرهنگی، بیمهٔ زلزله است. چرا که سایر عوامل محیطی و طبیعی، قسمتی از بنا را تهدید می‌کند حال‌آنکه پدیدهٔ زلزله، کل موجودیت بنا را با خطر مواجه می‌سازد. ازاین‌رو بیمه‌نمودن بنای تاریخی-فرهنگی نسبت به حادثهٔ زلزله، از اهمیتی دوچندان نسبت به سایر حوادث طبیعی برخوردار است. در ادامه به بررسی چالش‌های بیمه‌نمودن بناهای تاریخی پرداخته می‌شود.

چالش‌های به کارگیری سازوکار بیمه برای حکمرانی مطلوب حمایت اقتصادی از آثار و بناهای تاریخی-فرهنگی

• دشواری در ارزش‌گذاری

یکی از مهم‌ترین چالش‌های به کارگیری سازوکار بیمه برای حکمرانی مطلوب حمایت اقتصادی از آثار و بناهای تاریخی-فرهنگی، ارزش‌گذاری مالی این بناهاست؛ چرا که بناهای تاریخی هم دارای ارزش مادی شامل هزینه ساخت، مصالح به‌کاررفته و هزینه‌های نگهداری و هم دارای ارزش معنوی شامل ارزش‌های تاریخی، فرهنگی، هنری، مذهبی، هویتی و... هستند؛ بنابراین ارزش واقعی یک بنای تاریخی، ترکیبی از دو ارزش مادی و معنوی آن بنا و اثر تاریخی است. در حال حاضر هیچ روش استاندارد و مبنای مشخص قابل‌قبولی برای محاسبه ارزش معنوی آثار و ابنیه تاریخی در کشور وجود ندارد. مهم‌ترین علت این موضوع، پیچیدگی‌های محاسبه ارزش معنوی این آثار است. چرا که ارزش معنوی یک بنای تاریخی، برخلاف ارزش مادی آن، قابل‌اندازه‌گیری با معیارهای مشخص عینی نیست. به‌عنوان‌مثال چگونه می‌توان ارزش مذهبی یک مناره و مسجد مربوط به دورهٔ صفویه در شهر اصفهان را اندازه‌گیری نمود؟ یا چگونه می‌توان ارزش تاریخی و نقش اثر تخت‌جمشید در شکل‌گیری هویت ملی را به عدد و رقم تبدیل کرد؟ یا آنکه چه معیاری برای قیمت‌گذاری ارزش معنوی یک‌خانهٔ تاریخی مربوط به دوران قاجار در شهر قزوین وجود دارد؟
علاوه‌براین، ارزش معنوی یک بنای تاریخی تنها به یک بُعد از ارزش‌ها محدود نمی‌شود، بلکه دارای ابعاد متعددی از جمله تاریخی، فرهنگی، هنری، مذهبی و اجتماعی است.

[Downloaded from jors-sj.com on 2026-11-06]

[DOI: 10.22034/4.11.12]

هر یک از این ابعاد نیازمند روش‌های خاصی برای ارزیابی است، و ترکیب آن‌ها در یک ارزش کلی امری پیچیده است. به‌عنوان‌مثال اثر تاریخی مسجد شیخ لطف‌الله در اصفهان، هم دارای ارزش مذهبی و هم دارای ارزش هنری بسیار بالایی است که عینی‌سازی و ترکیب این دو ارزش بسیار دشوار است. نکتهٔ دیگر این است که به دلیل منحصربه‌فرد بودن هر یک از این آثار و ابنیه تاریخی، نمی‌توان هر یک از بناها و آثار مذکور را به‌سادگی با بناهای دیگر مقایسه کرد. به‌عنوان‌مثال نمی‌توان به‌سادگی با همان چهارچوب ارزش‌گذاری معنوی برای کاخ گلستان در تهران، خانهٔ تاریخی حضرت امام (ره) در قم را ارزش‌گذاری نمود. این مسائل و پیچیدگی‌های موجود، تدوین یک چارچوب استاندارد برای ارزش‌گذاری معنوی بناها و آثار تاریخی را با دشواری مواجه می‌سازد.

در برخی کشورها مانند آمریکا و انگلیس، بسیاری از بناها و آثار تاریخی دارای مالکیت خصوصی بوده و قابل‌خرید و فروش هستند. پیرو این قابلیت، بازار مبادله آثار و بناهای تاریخی در این کشورها نیز شکل‌گرفته و این آثار به‌صورت دوره‌ای در نمایشگاه‌ها و بازارهای هنری مختلف به‌صورت مزایده مبادله می‌شوند. به‌عبارت‌دیگر در این بازار، برای آثار و بناهای تاریخی قیمت تعیین می‌شود. ازاین‌رو این امکان وجود دارد که برای آثار و بناهای تاریخی یک قیمت یا ارزش بازاری تعیین شود. باید توجه داشت که ارزش بازاری یک اثر تاریخی بر اساس عرضه و تقاضا در بازار تعیین می‌شود و می‌تواند تحت‌تأثیر عوامل اقتصادی، مد و تبلیغات قرار گیرد. این ارزش ممکن است باارزش واقعی اثر تفاوت داشته باشد. این در حالی است که ارزش واقعی یک اثر تاریخی بر اساس اهمیت تاریخی، فرهنگی و هنری آن تعیین می‌شود؛ بنابراین ارزش بازاری یک اثر لزوماً باارزش واقعی مطابقت ندارد. در کشورهایی که آثار و بناهای تاریخی دارای بازار هستند، غالباً ارزش بازاری این آثار و ابنیه مبنای پرداخت بیمه قرار می‌گیرد. این در حالی است که در ایران، بازاری برای آثار و بناهای تاریخی شکل نگرفته است. علاوه‌براین به دلیل مالکیت عمومی و وقفی بسیاری از این آثار و بناها، قابلیت مبادله و خریدوفروش آن‌ها وجود ندارد. همچنین ماهیت بسیاری از این آثار مانند مساجد و مناره‌ها، به نحوی نیست که قابلیت خریدوفروش و راه‌اندازی بازار برای آن وجود داشته باشد. لازم به ذکر است که برخی کشورها مانند ایتالیا و فرانسه که تلاش‌های قابل‌توجهی در راستای حفاظت و صیانت از میراث‌فرهنگی و تاریخی خود در سال‌های متمادی داشته‌اند، روش‌هایی برای اندازه‌گیری ارزش واقعی بناهای تاریخی ابداع نموده‌اند. برای مثال، در کشور ایتالیا، مؤسسهٔ مرکزی مرمت که تحت حمایت دولت ایتالیا فعالیت می‌کند، از روش‌های کارشناسی مبتنی‌بر بررسی قدمت بنا، اهمیت تاریخی، نقش آن در فرهنگ محلی، و حتی تأثیر آن بر صنعت گردشگری برای تعیین ارزش بناهای تاریخی استفاده می‌کند. لازم به ذکر است روش مذکور به‌صورت فراگیر مورداستفاده قرار نگرفته است.

بیمهٔ مرکزی جمهوری اسلامی ایران در پاسخ به استعلام صورت‌گرفته پیرامون موضوع بیمه‌نمودن بناهای تاریخی، مسئلهٔ تعیین قیمت پایه و ارزش‌گذاری بناهای تاریخی به‌عنوان مهم‌ترین چالش بیمه‌نمودن این آثار عنوان کرده است. پیشنهاد بیمهٔ مرکزی، مشخصاً تمرکز بر پوشش بیمه‌ای برای بازسازی و تعمیر بناها در برابر خسارت‌های ناشی از حوادث طبیعی مانند سیل، زلزله، و آتش‌سوزی است. این موضوع با مخالفت وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی روبه‌رو بوده است. علت این مخالفت، حذف ارزش معنوی از فرایند محاسبهٔ ارزش و قیمت آثار و ابنیه تاریخی عنوان شده است؛ چرا که این وزارتخانه معتقد است که بیمه‌کردن هزینه‌های بازسازی، بدون در نظر گرفتن ارزش تاریخی و فرهنگی بناها، کافی نمی‌باشد. لازم به ذکر است در نامه مذکور فقدان مرجع رسمی برای ارزش‌گذاری آثار تاریخی را از دیگر موانع اصلی صدور بیمه‌نامه برای آثار و ابنیهٔ تاریخی بر شمرده است. این موضوع نیز ریشه در عدم جمع‌بندی و توافق دستگاه‌های متولی، در تدوین معیار ها و استانداردهای بیمه‌نمودن این آثار و ابنیه دارد. در واقع به دلیل اینکه وزارت امور اقتصادی و دارایی به‌عنوان دستگاه مربوط به موضوعات بیمه‌ای، و وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی به‌عنوان دستگاه متولی آثار و ابنیه تاریخی، در زمینهٔ معیارها و شرایط بیمه‌نمودن این آثار به توافق نرسیده‌اند، لذا مرجع مشخصی هم برای آن تعیین نشده است. نکتهٔ دیگر این که در ماده ۱۷ قانون حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی-فرهنگی (۱۳۹۸)، اقدامات لازم برای بیمه‌نمودن بناهای تاریخی به طور کلی به دولت تکلیف شده است و به‌صورت جزئی مشخص نشده که هر کدام از دستگاه های مربوطه چه وظایف و اختیاراتی در این زمینه دارد. ازاین‌رو لازم است تا ماده مذکور به شکلی اصلاح شود تا تکلیف هر یک از دستگاه‌های اجرایی دولت در زمینهٔ بیمه‌نمودن آثار و بناهای تاریخی روشن شود.

• آسیب‌پذیری آثار و بناهای تاریخی-فرهنگی

آسیب‌پذیری بالای آثار و بناهای تاریخی، یکی از مهم‌ترین چالش‌هایی است که در مسیر به کارگیری سازوکار بیمه برای حکمرانی مطلوب حمایت اقتصادی از آثار و بناهای تاریخی-فرهنگی وجود دارد. این آسیب‌پذیری ناشی از عوامل متعددی است که برخی از این عوامل مربوط به خود بنا، از جمله قدمت اثر و نوع مواد و مصالح به‌کاررفته در آن می‌شود و برخی هم مربوط به عوامل محیطی شامل طبیعی و انسانی است. آسیب‌پذیربودن آثار و بناهای تاریخی و فرهنگی، تأثیر بسزایی در انگیزهٔ بیمه‌گر دارد. چرا که ریسک بیمه‌نمودن آثار و بناهای با آسیب‌پذیری بالا، باتوجه‌به ارزش قابل‌توجه این آثار و هزینهٔ چشمگیر مرمت

[Downloaded from jors-sj.com on 2026-11-06]
[DOI: 10.22034/4.11.120]

و بازسازی آن‌ها، برای شرکت‌های بیمه‌گر بسیار بالا است. ازاین‌رو لازم است تا اطلاعات دقیقی از اینکه هر یک از بناها و آثار تاریخی کشور تا چه اندازه در معرض آسیب قرار دارند و چه میزان دارای آسیب‌دیدگی هستند، فراهم شود. همچنین لازم است تا حد ممکن علل در معرض آسیب بودن و آسیب‌دیدگی بناها و آثار تاریخی نیز در اختیار بیمه‌گران قرار گیرد تا فرایند بیمهٔ این آثار به‌صورت بهینه انجام شود. نکتهٔ حائز اهمیت این است که در حال حاضر هیچ‌گونه اطلاعات شفافی پیرامون میزان آسیب‌پذیری و آسیب‌دیدگی آثار و بناهای تاریخی موجود در کشور در دسترس نیست. در واقع هیچ بررسی جامع و منسجمی حتی در مورد میزان آسیب‌پذیری و آسیب‌دیدگی آثار ثبت ملی و ثبت جهانی کشور هم صورت نگرفته است. این موضوع باعث می‌شود مؤسسات بیمه‌ای فعال در کشور، توان لازم برای محاسبهٔ ریسک بیمه‌نمودن این آثار و بناها را نداشته باشند. به نظر می‌رسد باتوجه‌به اختیارات و امکانات وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی در زمینهٔ میراث‌فرهنگی و توان فنی و تخصصی کارشناسان آن، تنها این وزارتخانه صلاحیت ارائهٔ اطلاعات در زمینهٔ میزان در معرض آسیب قرارداشتن آثار و بناهای تاریخی را دارد که تا کنون هیچ‌گونه تکلیفی در این زمینه به وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی ابلاغ نشده است. در ادامه به برخی از مهم‌ترین عوامل آسیب‌پذیری آثار و بناهای تاریخی اشاره شده است.

- موقعیت جغرافیایی و خطرات طبیعی

یکی از اصلی‌ترین علل در معرض آسیب بودن بناهای تاریخی، موقعیت جغرافیایی آن‌هاست. بسیاری از این بناها در مناطق حساسی مانند مناطق زلزله‌خیز، سیل‌خیز، یا حتی مناطق مستعد رانش زمین قرار دارند. در حال حاضر، زلزله‌خیز بودن بسیاری از مناطق ایران، مهم‌ترین دلیل در معرض آسیب بودن آثار و بناهای تاریخی کشور است که تاکنون باعث ایجاد آسیب و ازبین‌رفتن بسیاری از این بناها شده است. به‌عنوان‌مثال ارگ بم در استان کرمان که یکی از بزرگ‌ترین سازه‌های خشتی جهان است، در سال ۱۳۸۳ بر اثر زلزله‌ای شدید به شدت آسیب دید. این زلزله نه‌تنها بخش‌های زیادی از ارگ را تخریب کرد، بلکه نشان داد که حتی بناهای مستحکم تاریخی مانند ارگ بم نیز در برابر بلایای طبیعی آسیب‌پذیر هستند. در مثالی دیگر می‌توان به روستای تاریخی اصفهک از توابع بخش دیهوک استان خراسان جنوبی ایران اشاره کرد که در سال ۱۳۵۷ بر اثر زلزله‌ای که در شهر طبس رخ داد آسیب‌های جدی بر آن وارد شد و دیگر قابل سکونت نبود. علاوه‌بر زلزله، سیل نیز یکی دیگر از تهدیدات طبیعی است که بناهای تاریخی را تهدید می‌کند. برای مثال، در سال‌های اخیر، سیل‌های ویرانگر در استان‌های شمالی ایران مانند گلستان و مازندران، باعث تخریب بخش‌هایی از بناهای تاریخی در این مناطق شده‌اند. این حوادث طبیعی علاوه‌بر اینکه منجر به آسیب فیزیکی به بنا شده و به ارزش مادی و تاریخی آن آسیب می زنند، هزینه‌های سنگینی را برای مرمت و بازسازی آن‌ها به همراه دارند.

- قدمت زیاد و فرسودگی مواد ساختمانی

قدمت زیاد بناهای تاریخی یکی از مهم‌ترین عواملی است که این آثار را در معرض آسیب‌پذیری قرار می‌دهد. بسیاری از این بناها صدها یا حتی هزاران سال پیش‌ساخته شده‌اند و مصالح به‌کاررفته در ساخت آن‌ها، مانند خشت، چوب، سنگ و سایر مواد طبیعی، به‌مرورزمان دچار فرسودگی و زوال می‌شوند. این فرسودگی که ناشی از گذشت زمان است، تحت‌تأثیر عوامل محیطی و انسانی تشدید می‌شود. مصالحی مانند خشت، آجر، چوب و سنگ که در ساخت بناها و آثار تاریخی به‌کاررفته است، باگذشت زمان مقاومت خود را از دست می‌دهند. این مصالح به‌مرورزمان دچار ترک‌خوردگی، فرسایش و حتی تخریب می‌شوند. این فرسودگی به‌ویژه در بخش‌هایی از بنا که در معرض بارش باران، برف و تابش مستقیم آفتاب قرار دارند، قابل‌مشاهده است؛ چراکه تغییرات آب‌وهوایی یکی از مهم‌ترین عوامل تشدیدکننده فرسودگی بناهای تاریخی است. افزایش دما، کاهش رطوبت، بارش‌های شدید و طوفان‌های مکرر می‌توانند به‌سرعت به مصالح قدیمی آسیب برسانند. برای مثال، در مناطق کویری ایران مانند یزد، بناهای خشتی به دلیل تغییرات شدید دمایی بین روز و شب، دچار ترک‌خوردگی و فرسایش می‌شوند. از سوی دیگر، در مناطق مرطوب شمال ایران، بناهای تاریخی به دلیل رطوبت بالا و رشد قارچ‌ها و خزه‌ها، دچار تخریب می‌شوند. آلودگی‌های محیطی، به‌ویژه در شهرهای بزرگ و صنعتی، یکی دیگر از عوامل مهم آسیب‌رسان به بناهای تاریخی است. آلاینده‌های هوا می‌توانند با مصالح ساختمانی واکنش نشان داده و باعث تخریب آن‌ها شوند. برای مثال، در شهرهایی مانند تهران و اصفهان، برخی از بناهای تاریخی به دلیل آلودگی هوا دچار تغییر رنگ، فرسایش و حتی تخریب شده‌اند. این آلودگی‌ها به‌ویژه بر روی سنگ‌ها و آجرهای قدیمی تأثیر مخربی دارد و باعث می‌شود که این مصالح به‌مرورزمان شکننده و فرسوده شوند.

- ساخت‌وساز بی‌رویه در محدوده یا نزدیکی حریم بناها

با رشد جمعیت و گسترش شهرها، نیاز به ساخت‌وسازهای جدید افزایش‌یافته است. این توسعهٔ شهری اغلب بدون توجه به بناهای تاریخی و حریم آن‌ها انجام می‌شود. برای مثال، در شهر اصفهان که به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شهرهای تاریخی ایران شناخته می‌شود، ساخت‌وسازهای غیرمجاز و توسعهٔ نامنظم شهری باعث شده است که بسیاری از بناهای تاریخی در معرض خطر قرار بگیرند. یکی از مهم‌ترین مشکلات در حفظ بناهای تاریخی، عدم رعایت حریم این بناها در هنگام ساخت‌وسازهای جدید است. حریم بناهای تاریخی به‌منظور حفظ فضای لازم برای جلوگیری از آسیب‌های ناشی از ساخت‌وسازهای اطراف تعیین می‌شود. بااین‌حال، در

[Downloaded from jors-sj.com on 2026-11-06]

[DOI: 10.22034/4.11.12]

بسیاری از موارد، این حریم رعایت نمی‌شود و ساخت‌وسازهای جدید به فاصلهٔ بسیار نزدیک به بناهای تاریخی انجام می‌شود. این موضوع نه‌تنها باعث کاهش فضای لازم برای حفظ بناها می‌شود، بلکه می‌تواند به ساختار بناها نیز آسیب برساند. برای مثال، در شهر یزد که به‌عنوان یکی از قدیمی‌ترین شهرهای خشتی جهان شناخته می‌شود، ساخت‌وسازهای غیراصولی در اطراف بناهای تاریخی باعث شده است که این بناها در معرض خطر تخریب قرار بگیرند. البته موضوع فوق را بایستی در فقدان پیش‌بینی‌های لازم در خصوص حقوق خصوصی در تقابل با حقوق عمومی جست‌وجو کرد. در شرایط فعلی، اقتصاد جاری در بافت‌ها و بناهای تاریخی مبتنی‌بر «زمین دیدن آن‌ها» به‌جای «ارزشمند دیدن آن‌ها» است؛ لذا تخریب با ورود به حریم بافت‌ها و بناهای مذکور در راستای منافع اقتصادی عموم جامعه تعریف می‌شود.

• عدم تأمین زیرساخت‌های نظارتی لازم برای کاهش مخاطرهٔ آسیب‌پذیری

یکی از مهم‌ترین الزامات به کارگیری سازوکار بیمه برای حکمرانی مطلوب حمایت اقتصادی از آثار و بناهای تاریخی-فرهنگی، موضوع نظارت‌پذیر نمودن وضعیت لحظه‌ای و دوره‌ای این آثار و بناهاست. ازآنجاکه آثار و بناهای تاریخی به دلیل قدمت بالا و ارزش مادی و معنوی آن‌ها، دائماً در معرض آسیب قرار دارند، چنانچه تحت پوشش بیمه قرار گیرند؛ اما نظارت مؤثری برای حفظ و نگهداری از آن‌ها نباشد، مخاطرهٔ بیمه‌نمودن آن‌ها را برای بیمه‌گران افزایش می‌دهد. چراکه با واردشدن خسارت بر آن بنا، بیمه‌گر متعهد می‌گردد که هزینهٔ جبران خسارات را پرداخت نماید. ازاین‌رو برای کاهش مخاطرهٔ بیمه‌نمودن این آثار، لازم است نظارت‌های فنی و کارشناسی لازم به‌صورت دوره‌ای و لحظه‌ای از آثار و بناهای مذکور صورت گیرد. تا بیمه‌گران بتوانند ضمن جلوگیری از رسیدن آسیب به بنا، عامل ایجاد خسارت را به طور دقیق شناسایی نمایند. باید توجه داشت، نظارت فنی و کارشناسی بر آثار و بناهای تاریخی، نیازمند شرایط لازم برای نظارت، از جمله مجهز بودن محوطهٔ بنا و اثر به دوربین‌های مداربسته باکیفیت مطلوب، کارشناسان نظارتی متخصص در زمینهٔ آثار و بناهای تاریخی و مواردی ازاین‌قبیل است. فناوری‌های نوین نقش کلیدی در بهبود فرایند بیمه‌نمودن آثار و بناهای تاریخی ایفا می‌کنند. به‌عنوان‌مثال سازمان حفظ و صیانت از میراث‌فرهنگی ژاپن، از فناوری‌هایی مانند سنسورهای لرزه‌ای و سیستم‌های مانیتورینگ هوشمند برای بررسی وضعیت بناهای تاریخی استفاده می‌کند. این داده‌ها به شرکت‌های بیمه کمک می‌کند تا ریسک‌های مرتبط با بیمه‌نمودن این بناها را به‌دقت ارزیابی کنند. در ایران، مجهز نبودن غالب آثار و بناهای تاریخی کشور به این تجهیزات، باعث شده تا فرایند نظارت بر این آثار و ابنیه با دشواری‌های بسیاری همراه باشد. ازاین‌رو شرکت‌های بیمه‌ای کشور به بیمه‌نمودن آثار و بناهای تاریخی به دلیل نظارت‌پذیر نبودن این آثار، تمایل چندانی ندارند. بنابراین لازم است با حمایت وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی، اقدامات لازم در راستای بیمه‌نمودن آثار و بناهای تاریخی صورت گیرد.

نکتهٔ حائز اهمیت این است که تلاش برای تجهیز آثار و بناهای تاریخی برای نظارت‌پذیر نمودن آن‌ها برای شرکت‌ها و مؤسسات بیمه‌گر، در نهایت منجر به حفظ و صیانت از آثار و بناهای تاریخی خواهد شد. چرا که با نظارت‌پذیر شدن این بناها، شرکت‌های بیمه‌ای انگیزه پیدا می‌کنند، تا ضمن دریافت حق بیمه بر اثر یا بنای بیمه‌شده جهت پیشگیری از آسیب رسیدن به آن نظارت نمایند تا متحمل زیان مالی نشوند.

• عدم مشارکت مؤسسات بین‌المللی فعال در زمینهٔ بیمه

برخی از شرکت‌های بین‌المللی فعال در حوزهٔ بیمه، به‌صورت اختصاصی در زمینهٔ بیمه‌نمودن آثار و بناهای تاریخی و فرهنگی فعالیت می‌کنند. این شرکت‌ها از طریق جمع‌آوری کمک‌های خیرین و افراد علاقه‌مند به حفظ و صیانت از آثار هنری و تاریخی و یا انجام اقداماتی مانند برگزاری مزایده برای آثار هنری و تاریخی دارای مالکیت خصوصی، اعتبارات قابل‌توجهی را در صندوق‌های مالی تحت اختیار خود گردآوری می‌کنند. ازاین‌رو از توانایی لازم برای بیمه‌نمودن آثار و بناهای تاریخی برخوردار هستند.

به‌عنوان‌مثال می‌توان به مؤسسهٔ بیمهٔ کلیسا (Insurance Ecclesiastical) اشاره نمود که به‌صورت اختصاصی در زمینهٔ بیمه‌نمودن کلیساهای دارای ارزش تاریخی فعالیت می‌کند. در سال ۱۸۸۷ اتحادیهٔ کلیساهای بریتانیا با هدف حفاظت از کلیساهای این کشور، این شرکت بیمه‌ای را برای جبران خسارت در صورت آتش‌سوزی کلیساها تأسیس نمود. سال ۱۸۹۴ این شرکت اعلام نمود که علاوه‌بر بیمهٔ آتش‌سوزی ساختمان کلیسا، بیمهٔ حوادث پرسنل کلیسا و سرقت از آن را هم عرضه میکند. به‌این‌ترتیب این سازمان موارد بیشتری را تحت پوشش بیمه قرار داد و در سال ۱۹۳۰ به ادارهٔ بیمهٔ کلیساها تغییر نام داد. امروزه این مؤسسه بیمه‌ای به جز کلیساهای سراسر جهان، بسیاری از ساختمان‌های تاریخی و اشیای قدیمی بریتانیا که واجد ارزش مذهبی نیز هستند را بیمه می‌کند. به‌عنوان‌مثال اشیای باستان‌شناختی تا سقف قیمت ۳۷۵ هزار یورو و آثار هنری تا سقف قیمت ۷۵۰ هزار یورو در سراسر دنیا می‌توانند تحت پوشش این بیمه قرار بگیرند. کلیسای جامع گلاستر و کلیسای جامع سنت پل لندن از جمله بناهای تاریخی هستند که توسط این مؤسسه بیمه شده‌اند. لازم به ذکر است که این شرکت بیمه‌ای به‌صورت مستقیم زیر نظر اتحادیهٔ کلیساهای بریتانیا اداره می‌شود و ارزش سهام آن در سال ۲۰۲۳ در بورس لندن، بیش از ۱۰۰میلیون پوند برآورد شده است.

همچنین می‌توان به مؤسسهٔ بیمهٔ آکسا آرت (Insurance ART AXA) اشاره کرد که در سال ۱۹۳۴ با کمک جمعی از خیرین و علاقه‌مندان به هنر در شهر لندن افتتاح شد. این مؤسسهٔ بیمه‌ای در بیش از ۲۰ کشور جهان از جمله

[Downloaded from jors-sj.com on 2026-11-06]
[DOI: 10.22034/4.11.120]

انگلستان، امارات متحده عربی، سنگاپور، هنگ‌کنگ، برزیل، فرانسه، آلمان و ایتالیا و... شعبه دارد. مؤسسهٔ بیمه‌ای آکسا آرت، به‌صورت تخصصی در زمینهٔ بیمه‌نمودن آثار هنری و تاریخی برای شرکت در نمایشگاه‌های داخلی و بین‌المللی فعالیت می‌کند. به‌عبارت‌دیگر، خدمات بیمه‌ای این شرکت شامل حال اشخاص حقیقی و حقوقی دارای نمایشگاه، موزه و مؤسسات هنری می‌شود. علی‌رغم ظرفیت گستردهٔ مؤسسات بین‌المللی فعال در زمینهٔ بیمهٔ آثار و بناهای تاریخی، این مؤسسات به دلیل تحریم‌های بین‌المللی ظالمانه علیه ایران، قادر به فعالیت در کشور نمی‌باشند و از هر گونه مشارکت و همکاری در موضوعات مرتبط با فعالیت‌های بیمه‌ای، منع شده‌اند. بااین‌حال، آثار و بناهایی که در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شده‌اند، به دلیل اینکه میراث جهانی محسوب می‌شوند، فعالیت مؤسسات بین‌المللی بیمه‌ای در زمینهٔ بیمه‌نمودن آنان، خارج از سیطرهٔ تحریم‌هاست. ازاین‌رو می‌توان با پیگیری مستمر و انجام اقدامات لازم، مشارکت مؤسسات مذکور را در زمینهٔ بیمه‌نمودن آثار و بناهای تاریخی ثبت جهانی ایران جلب نمود. البته باید توجه نمود آثار ثبت جهانی در صورت آسیب‌دیدن، از کمک‌های اعتباری و مالی محدود سازمان جهانی یونسکو برخوردار خواهند شد.

• عدم توانایی مالی مؤسسات بیمه‌ای کشور برای جبران خسارات

یکی از مهم‌ترین دلایل عدم اقدام و مشارکت مؤسسات بیمه‌ای کشور برای بیمه‌نمودن آثار و ابنیه تاریخی-فرهنگی، عدم توانایی مالی این مؤسسات برای جبران خسارات وارده بر آثار و ابنیهٔ مذکور است. مطابق با آنچه پیش‌تر گفته شد، به دلیل لحاظ‌کردن ارزش معنوی این آثار در کشور، میزان پرداختی مؤسسات بیمه‌ای در کشور برای جبران خسارات وارده بر آثار مذکور، میزان قابل‌توجهی خواهد بود که مؤسسات مذکور توان پرداخت این میزان را ندارند. این موضوع منجر می‌شود که مؤسسات بیمه‌ای، برای جبران خسارات وارده و پوشش ریسک حاصل از بیمه‌نمودن آثار و بناهای تاریخی، اقدام به تعیین نرخ حق بیمه بسیار بالاتر از سایر موضوعات بیمه‌ای نمایند. این اقدام نیز قابلیت اجرایی‌شدن ندارد چرا که وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی به‌عنوان متولی اصلی این آثار و بخش خصوصی و مردمی، توان پرداخت میزان بالای حق بیمه را ندارند؛ بنابراین تعیین نرخ حق بیمه‌ای که از طرفی منجر به پوشش ریسک مؤسسات بیمه‌ای و جبران خسارات وارده شود، و از سویی دیگر متولیان و مالکان آثار و ابنیهٔ تاریخی توان پرداخت آن را داشته باشند، بسیار دشوار می‌نماید. متأسفانه تا کنون در کشور هیچ‌گونه شرکت بیمه‌ای به‌صورت تخصصی در زمینهٔ بیمه‌نمودن آثار و بناهای تاریخی تأسیس نشده و فعالیت ننموده است. ازاین‌رو لازم است تا یک شرکت بیمه تخصصی در این زمینه تأسیس گردد و اعتبارات موردنیاز آن برای آغاز به فعالیت به‌صورت مشارکتی از طریق منابع مالی دولت و مالکان و متولیانی که قصد بیمه‌نمودن آثار و ابنیهٔ تحت مالکیت خود را دارند، تأمین گردد.

• غیر قابل اتکا بودن گمانه‌زنی‌ها در خصوص محوطه‌های تاریخی

یکی از مهم‌ترین چالش‌های پیش‌روی به کارگیری سازوکار بیمه برای حکمرانی مطلوب حمایت اقتصادی از آثار و بناهای تاریخی-فرهنگی، مسئلهٔ عدم اطمینان و اتکاپذیری گمانه‌زنی‌ها و تخمین‌های مربوط به محوطه‌های تاریخی است. به طور مشخص، به دلیل ماهیت پیچیده و چندجانبه فعالیت‌های اکتشافی و پژوهشی که در این محوطه‌ها انجام می‌پذیرد، تعیین حدود و مرزهای دقیق این محوطه‌ها غالباً مبتنی‌بر برآوردهای غیرقطعی و گمانه‌زنی‌های محققان و کارشناسان متولی در وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی است. لذا، در بسیاری موارد، مشخصات دقیق و قابل اتکایی در خصوص محدودهٔ جغرافیایی محوطه‌های تاریخی و همچنین اشیاء و محتویات موجود در آن‌ها در دسترس نمی‌باشد. این امر موجب ایجاد ابهام و عدم قطعیت در تعیین گسترهٔ دقیق محوطه‌های مذکور می‌گردد و به‌تبع آن، فرایند بیمه‌گذاری این میراث ارزشمند را با چالش‌های جدی مواجه می‌سازد. با توجه به آنکه در نظام بیمه‌گذاری، تعیین ماهیت، اجزاء تشکیل‌دهنده و حدود و ثغور دقیق کالای مورد بیمه، امری ضروری و غیرقابل اجتناب است، عدم وجود اطلاعات جامع و دقیق پیرامون محوطه‌های تاریخی مانعی اساسی در تدوین قراردادهای بیمه‌نامه به شمار می‌آید. به عبارت دیگر، عدم امکان تعیین دقیق ابعاد و مشخصات محوطه‌های تاریخی باعث می‌شود که ارزیابی دقیق ریسک‌ها و ارزش‌گذاری مناسب این آثار فرهنگی دچار اختلال گردد.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

باتوجه‌به آنچه عنوان شد، حکمرانی مطلوب در حمایت اقتصادی از بناهای تاریخی- فرهنگی از طریق سازوکارهای بیمه‌ای، با چالش‌های دشواری ارزش‌گذاری آثار و بناهای تاریخی، آسیب‌پذیری بناهای مذکور، عدم تأمین زیرساخت‌های نظارتی لازم برای کاهش ریسک‌پذیری، عدم مشارکت مؤسسات بین‌المللی فعال در زمینهٔ بیمه به دلیل تحریم‌های اقتصادی و عدم توانایی مالی مؤسسات بیمه‌ای کشور برای جبران خسارات مربوط به مرمت و بازسازی آثار و ابنیه مذکور روبه‌رو است. ازاین‌رو لازم است تا ضمن رفع ابهام از ماده ۱۷ قانون حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی-فرهنگی مصوب ۱۳۹۸/۰۴/۱۲در زمینهٔ اقدامات و تدابیر لازم جهت بیمه‌نمودن بناهای تاریخی ثبت شده در فهرست آثار ملی، برای رفع چالش‌های مذکور، راهکارهای تقنینی، اجرایی و سیاستی لازم در دستور کار قرار گیرد.

• راهبردهای لازم برای مقابله با چالش‌های حکمرانی در حمایت اقتصادی از بناهای

[Downloaded from jors-sj.com on 2026-11-06]

[DOI: 10.22034/4.11.12]

تاریخی- فرهنگی از طریق سازوکارهای بیمه‌ای

راهکار اول: در راستای ارتقای حکمرانی مطلوب در حمایت اقتصادی از بناها و آثار تاریخی-فرهنگی، رفع چالش‌های مرتبط با تعیین قیمت پایه و نرخ بیمه این آثار و همچنین فقدان اطلاعات شفاف و به‌روز دربارهٔ میزان آسیب‌پذیری آن‌ها ضروری به نظر می‌رسد. از این‌رو پیشنهاد می‌شود ماده ۱۷ قانون حمایت از مرمت و احیای بافت‌های تاریخی-فرهنگی مصوب ۱۳۹۸/۰۴/۱۲ با هدف تقویت شفافیت اطلاعاتی، هماهنگی نهادی و کارآمدی در نظام بیمه‌ای این حوزه به شرح زیر اصلاح شود:

۱۷- دولت مکلف است ظرف مدت شش ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون، در چارچوب اصول حکمرانی مطلوب و با بهره‌گیری از همکاری میان نهادهای ذی‌ربط، اقدامات لازم برای بیمهٔ بناهای تاریخی ثبت‌شده در فهرست آثار ملی و سایر فهرست‌های مرتبط را فراهم آورد:

۱. وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی مکلف است با همکاری سازمان ثبت اسناد و املاک کشور، اطلاعات مربوط به میزان آسیب‌پذیری طبیعی و محیطی، وضعیت حفاظتی و قدمت آثار را در سامانهٔ موضوع جزء (۱) بند (پ) ماده ۸۳ قانون برنامهٔ هفتم پیشرفت درج نموده و این اطلاعات را به‌صورت سالانه به‌روزرسانی نماید. ایجاد چنین پایگاه اطلاعاتی شفاف می‌تواند زمینهٔ تصمیم‌گیری دقیق‌تر و افزایش اعتماد میان نهادهای متولی، بیمه‌گران و سایر ذی‌نفعان را فراهم سازد.

۲. بیمه مرکزی جمهوری اسلامی ایران مکلف است با همکاری وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی و با بهره‌گیری از ظرفیت کارشناسان رسمی دادگستری، چارچوبی شفاف و استاندارد برای تعیین قیمت پایه در بیمه‌های اختصاصی بناهای تاریخی تدوین نماید؛ به‌گونه‌ای که ارزش بیمه‌ای این بناها، صرف‌نظر از ارزش معنوی آن‌ها، بر مبنای هزینه‌های تخمینی مرمت و احیا محاسبه و اعلام گردد. این امر می‌تواند به ارتقای شفافیت و کارآمدی در تعامل میان صنعت بیمه و نهادهای متولی میراث فرهنگی کمک کند.

۳. نرخ بیمه مخاطراتی نظیر زلزله در چارچوب ضوابط فنی و با در نظر گرفتن شاخص‌هایی همچون نوع سازه و مصالح به‌کاررفته، متراژ و مساحت بنا، ارزش لوازم و تجهیزات موجود در محوطه، هزینه بازسازی هر مترمربع بنا در صورت تخریب و میزان خطرپذیری لرزه‌ای منطقه تعیین گردد. تعیین چنین معیارهای مشخصی می‌تواند به ایجاد نظامی منسجم، قابل پیش‌بینی و مبتنی‌بر مدیریت ریسک در بیمه بناهای تاریخی منجر شود.

راهکار دوم: در چارچوب حکمرانی مطلوب و با هدف کاهش ریسک بیمه‌نمودن آثار و بناهای تاریخی-فرهنگی، پیشنهاد می‌شود وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین نظارتی، زیرساختی برای پایش مستمر وضعیت بناها و محوطه‌های تاریخی ثبت‌شده در فهرست آثار ملی ایجاد نماید. در این راستا تجهیز این بناها به سامانه‌های هوشمند نظارتی نظیر حسگرهای لرزه‌ای، رطوبت‌سنج‌ها، دوربین‌های نظارتی با کیفیت مناسب و سایر ابزارهای پایش محیطی می‌تواند امکان رصد لحظه‌ای تغییرات ساختاری و محیطی را فراهم آورد. اجرای چنین نظام پایشی، علاوه‌بر ارتقای سطح پیشگیری و کاهش احتمال بروز خسارات گسترده، می‌تواند موجب افزایش شفافیت اطلاعاتی و اعتماد شرکت‌های بیمه در ارزیابی ریسک و ارائه پوشش‌های بیمه‌ای مناسب برای این بناها شود. همچنین پیشنهاد می‌شود اجرای این طرح در چارچوب برنامه‌های اولویت‌دار وزارتخانه و از محل اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای پیش‌بینی گردد تا زمینهٔ شکل‌گیری نظامی کارآمد برای مدیریت ریسک و حفاظت اقتصادی از بناهای تاریخی فراهم شود.

راهکار سوم: با توجه به اینکه برخی از آثار و بناهای تاریخی-فرهنگی کشور که در فهرست میراث جهانی یونسکو ثبت شده‌اند، امکان بهره‌مندی از پوشش‌های بیمه‌ای مؤسسات تخصصی بین‌المللی را دارند، توسعهٔ تعاملات بین‌المللی در این حوزه می‌تواند در چارچوب حکمرانی مطلوب و دیپلماسی میراث فرهنگی مورد توجه قرار گیرد. از این‌رو پیشنهاد می‌شود وزارت میراث‌فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی با رویکردی فعال، زمینهٔ همکاری و تعامل با شرکت‌ها و مؤسسات بیمه‌ای معتبر بین‌المللی را در حوزهٔ بیمهٔ بناها و محوطه‌های تاریخی فراهم سازد. چنین رویکردی می‌تواند ضمن بهره‌گیری از تجارب و استانداردهای تخصصی جهانی در حوزهٔ بیمهٔ میراث فرهنگی، به تقویت نظام حمایت اقتصادی از آثار ثبت‌شده کشور در فهرست میراث جهانی کمک کند. به‌عنوان نمونه، در مورد کلیساهای ثبت‌شده جهانی در ایران می‌توان از ظرفیت مؤسسات تخصصی بین‌المللی فعال در زمینهٔ بیمهٔ اماکن مذهبی-تاریخی، نظیر مؤسسهٔ بیمهٔ کلیساهای بریتانیا، بهره‌گرفت. این تعاملات می‌تواند به ارتقای سطح حفاظت، مدیریت ریسک و پایداری اقتصادی این آثار در چارچوب حکمرانی چندسطحی میراث فرهنگی منجر شود.

اعلام عدم تعارض منافع

نگارندگان اعلام می‌دارند که در انجام این پژوهش هیچگونه تعارض منافعی برای ایشان وجود نداشته است.

فهرست منابع

• Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2010). The Worldwide Governance Indicators Methodology and Analytical Issues. The World Bank, Development Research Group, Macroeconomics and Growth Team. *Policy Research Working Paper*, 543. https://documents1.worldbank.org/curated/en/630421468336563314/pdf/WPS5430.pdf

• Rhodes, R. A. W. (1996). The new governance: governing without government. *Political studies, 44*(4), 652-667. https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.1996.tb01747.x

• Throsby, D. (2010). The Economics of Cultural Policy. Cambridge

[Downloaded from jors-sj.com on 2026-11-06]

[DOI: 10.22034/4.11.120]

record/492551/files/DP%2809%29_H9181.pdf
• World Bank. (1992). *Governance and development* (English). Washington, DC: The World Bank. http://documents.worldbank.org/curated/en/604951468739447676
University Press.
• United Nations Development Programme. (1997). *Governance for Sustainable Human Development: a UNDP policy document.* New York, NY 10017, USA. https://digitallibrary.un.org/

[Downloaded from jors-sj.com on 2026-11-06]

COPYRIGHTS
Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Revitalization School journal. This is an open access article disributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

نحوهٔ ارجاع به این مقاله
گزار، محمدامین. (۱۴۰۵). راهبردهای لازم برای حمایت اقتصادی از بناهای تاریخی- فرهنگی از طریق سازوکارهای بیمه‌ای. *مکتب احیاء*، ۴(۱۱)، ۳۸-۴۷.

DOI: https://doi.org/10.22034/4.11.120
URL: https://jors-sj.com/article-1-120-fa.html

[DOI: 10.22034/4.11.120]